

rak yer verilir (geniş bilgi için bk. Subhî Mahmesânî, II, 83-99; Senhûrî, IV, 5-80; fakihlerin hukukî muamelelerde iç veya dış iradenin esas alınmasıyla ilgili yaklaşımları için bk. AMEL; İRADE; İRADE BEYANİ; konunun kişiyi hukukî işlem veya eyleme yöneltene sâikile ilişkisi hakkında Batı hukukuyla mukayeseli bir çalışmada için bk. Hammûdî, tür.yer.; ayrıca bk. NİYET).

Esasen hukukî sorumlulukta illiyet bağı gerek akid dışı gerekse akdî sorumlulukta, gerek kusur sorumluluğu gerekse kusursuz sorumlulukta büyük öneme sahiptir. Ancak kusursuz sorumlulukta kusur sorumluluğuna oranla daha fazla ön plana çıktığı, sorumluluk kusura değil sebep-sonuç bağına dayandığı için buna sebep sorumluluğu da denmektedir. Öte yandan günümüz ceza hukuku incelemelerinde suçun maddî unsuru ele alınırken hareketle netice arasındaki bağı (illiyet) belirlenmesi için çok sayıda sebep teorisi geliştirilmiştir. Modern hukuk çalışmaları arasında suçun maddî unsuru, suçta iştirak hali ve özellikle haksız fiil sorumluluğu bağlamında ele alınan illiyetle ilgili birçok meselenin fıkıh literatüründe usul eserleri yanında fûrû-i fıkıh eserlerinin daha çok gasp, itlâf, diyât, cinâyât, kısas başlıklarında, mübâşeret-tesebbüb kavramları ekseninde geniş biçimde incelendiği görülür (toplu bir bakış için bk. Subhî Mahmesânî, I, 180-193; M. Ebû Zehre, s. 376-392; Karaman, II, 468-527; ayrıca bk. HAKSIZ FİİL; İŞTİRAK; İTLÂF; MÜBÂŞERET; SUÇ).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 626-629; Debûsî, *Taḥvîl-ü'l-edille fî uşûl-i'l-fıkḥ* (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1421/2001, s. 371-387; Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Dimaşk 1384-85/1964-65, I, 150-156, 302-306; II, 821-834, 1003; İbn Hazm, *el-İḥkâm*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-âsime), II, 1110-1155; Pezdevî, *Kenzü'l-vüṣûl* (Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* içinde), IV, 283-379; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uṣûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1393/1973, I, 100-110; II, 289-332; Gazzâlî, *el-Müstaşfâ*, Bulak 1324, I, 93-94; a.mlf., *Şifâ'ü'l-ğalîl*, Beyrut 1420/1999, s. 276-280; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İḥkâm fî uşûl-i'l-aḥkâm*, Kahire 1387/1968, I, 118-121; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîc-ü'l-furû' 'ale'l-uşûl* (nşr. M. Edîb Sâlih), Beyrut 1404/1984, s. 148-151, 299-302, 309-312, 351-355; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-aḥkâm*, Beyrut 1410/1990, II, 257-265, 267-270; Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûḥ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 61-79, 109-113, 196-200, 203-205, 209, 220-222, 225; II, 29-32, 137-139, 142-144; III, 94-97, 172-173, 218-225; IV, 37-38; a.mlf., *Şerḥu Tenkîhi'l-fuṣûl*, Kahire 1306, s. 37-40; Tûfî, *Şerḥu Muḥtaşarî'r-Rauza* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1407/1987, I, 411-440; İbnü's-Şât, *İdrârü's-ş-şurûḥ 'alâ envâ'i'l-furûḥ* (Karâfî, *el-Furûḥ* içinde), III, 218-221; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu-

tasım-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, IV, 283-379; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvâḳi'în* (nşr. Tahâ Abdürraḥf Sa'd), Beyrut 1973, III, 128-134; İsnevî, *Nihâyetü's-sûl*, Beyrut 1403/1983, I, 40-42; Şâtibî, *el-Muvâfâḳât*, I, 188-290; Teftâzânî, *et-Telvîḥ* (nşr. M. Adnân Dervîş), Beyrut 1419/1998, II, 286-325; Molla Fenârî, *Fuṣûlü'l-bedâ'iy*, İstanbul 1289, I, 240-261; II, 367-382; İbnü'l-Hümâm, *et-Tahrîr* (İbn Emîru Hâc, *et-Tahrîr ve'l-taḥbîr* içinde), II, 76-78; İbn Emîru Hâc, *et-Tahrîr ve'l-taḥbîr*, Beyrut 1403/1983, II, 76-78; Seyyid Bey, *Uṣûl-i Fıkıh Dersleri Mebâhi-sinden İrade, Kazâ ve Kader*, İstanbul 1338, s. 189-208; M. Ali b. Hüseyin, *Tehzîbü'l-Furûḥ ve'l-kavâ'idü's-seniyye fî'l-esrâr-i'l-fıkhiyye* (Karâfî, *el-Furûḥ* içinde), I, 59-76; III, 235-236; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-âmm* li'l-mucebât ve'l-uḳûd, Beyrut 1948, I, 180-193; II, 83-99; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-haḳ fî'l-fıkḥ-i'l-İslâmî*, Kahire 1967, IV, 5-80; M. Ebû Zehre, *el-Cerime*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikr-i-Arabî), s. 376-392; Sulhi Dönmez - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul 1979, I, 537-606; Abdülazîz b. Abdurrahman er-Rebîâ, *es-Sebeb 'inde'l-uşûliyyîn*, Riyad 1399/1980; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982, II, 230-250, 468-527; M. Sellâm Medkûr, *Nazariyyetü'l-ibâḥa 'inde'l-uşûliyyîn ve'l-fukahâ*, [baskı yeri yok] 1984 (Dârü'n-nehdâti'l-Arabiyye), s. 135-154; Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî*, Beyrut 1405/1985, I, 357-379; Abdülhakim Abdurrahman Es'ad es-Sa'dî, *Mebâhişü'l-ille fî'l-kıyâs 'inde'l-uşûliyyîn*, Beyrut 1406/1986, s. 67-168; Halîme Âyet Hammûdî, *Nazariyyetü'l-bâ'is fî's-şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûni'l-vaz'î*, Beyrut 1986; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku*, Ankara 1988, s. 8-20, 51-105; M. Ebû'n-Nür Züheyr, *Uṣûlü'l-fıkḥ*, Kahire 1412/1992, I, 64-69, 114-121; Selâhattin Sulhi Tekinay v.dğr., *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, İstanbul 1993, s. 49-51, 137-142, 565-576; Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku: Akit Dışı Sorumluluk*, İstanbul 2005.

İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ

SEBET

(bk. FEHRESE).

SEBÎ, Ebû İshak

(bk. EBÜ İSHAK es-SEBÎ).

SEBÎ, İsâ b. Yûnus

(عيسى بن يونس السبيعي)

Ebû Amr (Ebû Muhammed) İsâ b. Yûnus b. Ebî İshâk Amr es-Sebî (ö. 187/803)

Hadis hâfızı.

Kûfe'de doğdu. Süfyân b. Uyeyne'nin kendisine "fakih oğlu, fakih oğlu fakih" diye iltifat etmesi onun ve ailesinin ilim çevrelerindeki itibarını göstermektedir. Baba-

sı ile ağabeyi İsrâîl'den hadis öğrenerek tahsiline başladı. Dedesi Ebû İshak es-Sebî hayattayken küçük olduğu için ondan faydalanamadı. Süleyman b. Tarhân, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Hişâm b. Urve, A'meş, İbn Ebû Leylâ Muhammed b. Abdurrahman, Ma'mer b. Râşid, Mis'ar b. Kidâm, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân es-Sevrî gibi muhaddislerden hadis rivayet etti. Tahsil için uzun seyahatler yaptı ve geniş bilgisiy-le tanınan ünlü bir âlim oldu. Rivayetleri *Kütüb-i Sitt*e'de yer alan Sebî'den Velîd b. Müslim, İsmâil b. Ayyâş, Bakıyye b. Velîd, İbn Vehb, Vekî' b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne, Asbağ b. Ferec, Nuaym b. Hammâd, Bîşr el-Hâfî, Müsedded b. Müserhed, Yahyâ b. Maîn, İbn Râhûye, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ali b. Hucr gibi muhaddisler rivayette bulundu. Kendisinden babası, oğlu Amr, hocası Hammâd b. Seleme, ayrıca Feth el-Mevsilî es-Sagîr de hadis rivayet etti.

Vekî' b. Cerrâh'ın "hadis ilmini avucunun içine almış adam" dediği İsâ b. Yûnus'un rivayetleri Ali b. Medîni'ye sorulduğunda, "Çok mükemmel biridir, sikadır, me'mûndur" demiş, Ahmed b. Hanbel'e oğlu Abdullâh, İsâ b. Yûnus'un ne derece güvenilir olduğunu sorunca da, "Onun gibi biri nasıl diye hiç sorulur mu?" cevabını almıştır. Ebû Hâtîm er-Râzî ve Nesâî gibi hadis münekkithleri de onu güvenilir kabul etmiştir. İbn Hanbel, Sebî'nin rivayetlerinin babasının rivayetlerinden daha sahih olduğunu, kardeşi İsrâîl ile de birbirine yakın seviyede bulunduklarını belirtmiştir. Zehebî ise onun ağabeyinden daha mütkn, daha âlim ve âbid sayıldığını ifade etmiştir (*A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 359).

İsâ b. Yûnus, Kûfe'den Suriye'deki Hades Kalesi'ne gidip oraya yerleşti ve Bizanslılar'la yapılan birçok savaşa katıldı. Onun kırk beş savaşta bulunduğu, bir yıl cihada, ertesi yıl hacca gittiği belirtilmekte, Yahyâ b. Maîn de kendisini asker kıyafetinde gördüğünü söylemektedir. Halife Me'mûn'un, dünya malına önem vermediği belirtilen İsâ b. Yûnus'un bir dersini dinledikten sonra kendisine 10.000 dirhem / dinar vermek istediği, fakat onun bunu kabul etmediği belirtilmekte, bu olayın onun Bağdat'a gittiği ve orada hadis rivayet ettiği sırada meydana geldiği tahmin edilmektedir. Hocası A'meş'in yanına gittiğinde hem A'meş'in hem yanındakilerin kendisine hayranlıkla baktıkları, muhaddislerin onu talebelerine örnek gösterdikleri bildirilmektedir. İsâ b. Yûnus 15 Şâban 187'de (8 Ağustos 803) Hades'te vefat etti. Bu tarih 181 (797), 188 ve 191 (807) olarak da zikredil-

miş, ölümünden sonra çocukları Hades'te yaşamaya devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VII, 488; Buhârî, *eṭ-Târîḥu'l-kebir*, VI, 406; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VI, 291; Hatib, *Târîḥu Bağdâd*, XI, 152-156; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü'l-taleb* (Zekkâr), I, 239; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 62-76; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 359; VIII, 489-494; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 279-282; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 237-240.

M. YAŞAR KANDEMİR

SEBÎ, İsrâîl b. Yûnus

(إسرائيل بن يونس السبعي)

Ebû Yûsuf İsrâîl b. Yûnus
b. Ebî İshâk Amr es-Sebî
(ö. 160/777 [?])

Hadis hâfızı.

100 (718) yılında doğdu. Babası, dedesi ve kardeşi İsâ b. Yûnus rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de bulunan meşhur birer hadis hâfızı idi (Zehebî, VII, 356). Hadis tahsiline başladıktan sonra dedesi Ebû İshak es-Sebî başta olmak üzere rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Simâk b. Harb, Ziyâd b. İlâka, Âsım b. Behdele, Ebû Hasîn, Abdülazîz b. Rûfey', İbnü'l-Mu'temir, Âsım el-Ahvel, Hişâm b. Urve, A'meş ile tefsir âlimi Süddî'den hadis ve kıraat öğrendi. Ebû Hanîfe'den hadis rivayet etti. Kendisinden kardeşi İsâ b. Yûnus ile Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Âdem, Tayâlisî, Şebâbe b. Sevvâr, Abdürrezzâk es-San'ânî, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Âdem b. Ebû İyâs, Tebûzekî, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî, Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî ve Ali b. Ca'd gibi hadis hâfızları rivayette bulundu.

Sebî, dedesinin rivayet ettiği hadislerin bir Kur'an sûresi gibi ezberinde olduğunu söylerdi. Kardeşinin haber verdiğine göre Süfyan es-Sevrî ve Şerîk b. Abdullah gibi

tanınmış muhaddisler Ebû İshak es-Sebî'nin rivayetleri hakkında anlaşmazlığa düşüp oğlu Yûnus b. Ebû İshak'a başvurduklarında o da kendi oğlu İsrâîl'e gitmelerini tavsiye eder, onun bu konuda bilgisinin daha sağlam olduğunu söylerdi. Yine Yûnus, kendisinden babasının rivayet ettiği hadisleri yazdırmasını isteyen Şebâbe b. Sevvâr'a oğlu İsrâîl'e gitmesini tavsiye ederek dedesinin kendi rivayetlerini ona imlâ ettiğini hatırlatmıştır. Ahmed b. Hanbel, İsrâîl hakkında sika, sebt, sâlihu'l-hadîs terimlerini kullanarak rivayetlerinin sağlam olduğunu belirtir ve onun hâfıza kuvvetine hayret ettiğini söyler, yazdıklarını aynı zamanda ezberlediğini ve bunları rivayet ederken hiç hata etmediğini anlatırdı. Hadis münekkittleri Yahyâ b. Maîn, Ebû'l-Hasan el-İclî ve Ebû Hâtim er-Râzî de Sebî'nin sika ve sadûk olduğundan söz eder, Nesâî onun güvenilirliğini "leyse bihî be's" tabiriyle ifade ederdi. İbn Adî de İsrâîl'in hadisleri delil olarak kullanılan bir muhaddis olduğunu söylemiştir. Talebesi Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn'e, "Ebû Avâne el-Vâsrî mi yoksa İsrâîl b. Yûnus mu daha güvenilir sayılır?" diye sorduklarında İsrâîl'in adını vermiştir.

Zehebî, İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun Sebî'yi övdüğünü, Buhârî ile Müslim'in onun rivayetlerini delil olarak kullandığını, buna rağmen Ali b. Medîni'nin hocası Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi kendisini zayıf kabul ettiğini, İbn Hazm'ın da onlara uyarak *Şaḥîḥayn*'da bulunan hadislerini reddetmeye kalktığını belirtmiş, ardından bu iddianın bir değeri olmadığını söylemiş, Sebî'nin, sağlamlık bakımından Süfyan es-Sevrî ve Şu'be b. Haccâc seviyesinde olmasa da on yıl boyunca yanından hiç ayrılmadığı dedesinin rivayetleri konusunda bu iki muhaddise yakın bir mertebede bulunduğunu ifade etmiştir (a.g.e., VII, 358). Öte yandan İsrâîl'in talebesi olan Abdurrahman b. Mehdî, dede-

sinin rivayetleri konusunda onun Süfyan es-Sevrî ve Şu'be b. Haccâc'dan daha güvenilir olduğunu belirtmiş, Şu'be b. Haccâc da kendisinden Ebû İshak es-Sebî'nin hadislerini rivayet etmesini isteyenlere İsrâîl'i göstermiş ve onun bu konuda kendisinden daha güvenilir sayıldığını söylemiştir.

Dedesi Ebû İshak es-Sebî İsrâîl'in kitaba olan merakından bahsetmiş, evde kitapla doldurmadığı bir çuval bırakmadığını belirtmiştir. Meşhur mutasavvıf Şakîk-ı Belhî huşûu İsrâîl'den öğrendiğini, zira onun âhireti tefekkürle meşgul olduğu için yanında kimlerin oturduğuna bile dikkat etmediğini, bu haline bakarak sâlih bir kimse olduğu sonucuna vardığını söylemiştir. Sebî 160 (777) yılında vefat etmiş olup bu tarih 161 veya 162 (779) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VI, 374; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, II, 330; İbn Adî, *el-Kâmil fi du'a-fâ'i'r-ricâl* (nşr. Yahyâ Muhtâr Gazzâvî), Beyrut 1409/1988, I, 421-425; Hatib, *Târîḥu Bağdâd*, VII, 20-25; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîḥ li-men ḥarrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-şâḥiḥ* (nşr. Ebû Lübbâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986, I, 402-403; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515-524; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 26-27, 355-361; VIII, 489-494; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 208-210; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 159; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 261-263; Temimî, *eṭ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, II, 164.

M. YAŞAR KANDEMİR

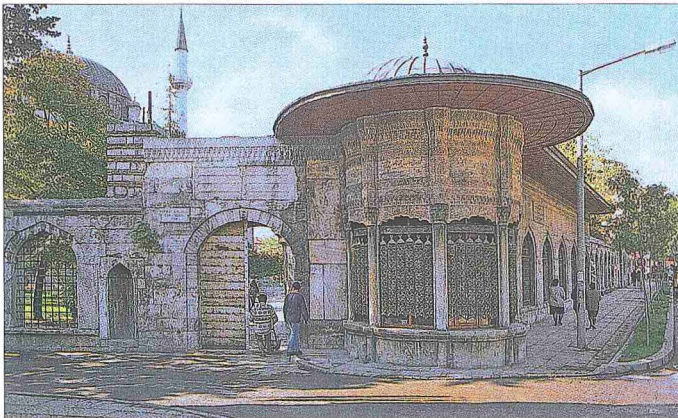
SEBİL

(سبيل)

Büyük şehirlerin
işlek caddeleri üzerinde
ve genellikle cami yanlarında
içme suyu dağıtılan
özel mimari birim.

Sözlükte "yol" anlamına gelen **sebîl** kelimesinin terim anlamının "fî sebîli'lâh" (Allah yolunda, Allah rızası için) tabirinden geldiği belirtilmekte (*Eİ²* [İng.], VII, s. 679), daha önceleri fazla yaygın olmamakla birlikte **sebbâle** adının kullanıldığı da bilinmektedir. Osmanlılar başlangıçta dağıtılan suya sebîl ve dağıtıldığı yere **sebîl-hâne** demişlerse de zamanla "hâne" terkedilerek bugünkü şeklini almıştır. Günümüzde kalabalık insanların girip çıktığı binaların çeşitli yerlerine konulan, plastik bardaklarla soğutulmuş damacana suyu içilen elektrikli aletlere de sebîl denilmektedir.

Hz. Peygamber'in sadaka-i câriye arasında en fazla, insanların su ihtiyaçlarını gidermeye yönelik havuz, sarnıç vb. yap-

Hekimoğlu
Ali Paşa
Sebîli -
Fatih /
İstanbul